

Syýasy manýowrlar we häkimiýet dawasy

Category: Kitapcy, Sözlär, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 25 января, 2025

Syýasy manýowrlar we häkimiýet dawasy SYÝASY MANÝOWRLAR we HÄKIMIÝET DAWASY!

Üçünji halyf Osmanyň şehit edilmegi bilen bulam-bujarlyk ýetjek derejesine ýetýär. Halyf bolmaly Hezreti Ala kyn döwürler garaşypdyr. Sahabalardan käbiri ganhorlaryň derhal anyklanmagyny we jezalandyrylmagyny berk talap edipdir. Emma köpçüligi tutup duran pitneçileriň hötdesinden gelmek we olaryň arasyndaky ganhorlary tapmak aňsat bolmandyr. Mesjidi-Nebewini dolduryp duran pitneçileriň hemmesiniň birlikde «Osmanyň biz öldürdik» diýip gygyrandygy rowaýat edilýär. Hezreti Aly hemme zatdan ötri merkezi häkimiýeti ýola goýmak üçin ganhorlary anyklamagy netine düwýär. Şol bir wagtyň özünde Mugawyýanyň häkimlik edýän Şamdan başga ýeriň kethudalary Ala biat edenem bolsa, Mekke-Medine jemagatyndan biat etmediklerem az hasap edip bolmajak derejede köp bolupdyr. Mugawyýa biat etmeýşi ýaly, Osman meselesini bahana edip, jemagaty Ala garşy küşgürmek üçin elinden geleni edipdir. Hezreti Pygamberimiziň (s.a.w) aýaly Äşe-de (r.a) Alynyň garşysynda ýer alypdyr, ýogsam bolmasa olam Osmanyň tutumyndan we ýöreden syýasatyndan nägiledigini has oň birnäçe gezek mälim edipdi. Sahabalardan Talha bilen Zubeýri öz tarapyna çekip, Hezreti Ala garşy güýç döredipdir. Iş çygyryndan çykýar: syýasat, ar alma hyjuwy, häkimiýet höwesi, gahar-gazap garşylyklaýyn ýagdaýda (araplaryň özara dawasy

diýmek bolar) mundan soňky yslam taryhynyň ýazgysyny kesgittläpdir. Basranyň golaýyndaky Hureýbe diýilýän ýerde Äşäniň tarapdarlary bilen Alynyň güýçleri garşylaşýar. Söweş tebli kakylýar. Ýeňiş gazanan tarap Hezreti Aly we onuň güýçleri bolýar (dekabr, 656-njy ýyl). Jemel wakasy diýibem ýatlananýan, musulmanyň musulmana tyg çeken bu urşunda Talha bilen Zubeyriňem arasynda bolan 20 müň adam wepat bolýar. Aly Äşäni ýörite toparyň goragy astynda Medinä ugradýar. Rowaýat edilmegine görä, Äşe bu söweşe gatnaşandygyna puşman edipdir we ömrüniň ahryna çenli syýasat işlerine goşulmandyr. Emma bu ganly söweş yslam älemini ikä bölüpdir. Sünnilerem, şaýylaram tutýan pozisiýalaryny ýaýjygyň içine alyp, şol döwür bilen ýüzleşesleri gelmeýşi ýaly, din-syýasat gatnaşygynyň sagdyn analizini edip oňarmandyrlar. (Soňky ýazgylarymda türk müçtehitleriniň bu meselä garaýşyna aýratyn degip geçjek). Dini we syýasy ynanjy bir döwrüň syýasy galyplary bilen göz öňüne getirmek, hatda şu döwri ideallaşdyryp, şunuň esasynda dini kökli döwlet we syýasat düşünjesini emele getirmäge çytraşmagyň özi tankydy düşünjäniň öňünde häzirem iň uly böwetleriň biri bolup durýar.

• **MUGAWYÝANYŇ SYÝASY OÝUNLARY**

Mugawyýa ýöredýän syýasatynyň özenine Hezreti Ala bolan garşydaşlygy oturtdy, ony Osmany şehit edenleriň şarikdeşi bolmakda aýyplady. Alynyň oňyn ädimleri ädendigine garamazdan, bolşuny üýtgetmedi we oňa garşy pitnäniň başyny çekdi. Şu ýerde bir zada üns bermek gerek: Mugawyýa Aly tarapdarlarynyň nähili adamlardygyny gowy bilýärdi. Onuň bu boýunça ýörite tabşyryk beren adamy Hajjaç ibn Zimmet Mugawyýa:

– Alyda ýok bir güýç sebäpli sen ondan has güýçlüsiň. Çünki seniň ýanyňdaky jemagat sen gepläňde seslerini çykaranoklar. Buýruk bereňde «näme üçin beýle?» diýip soranoklar. Emma Alynyň ýanyndaky jemagat Aly geplände gepleýär, bir zat buýranda näme üçindigini soraýarlar – diýipdir.

Alynyň özem munuň şeýledigini bilmän durmandyr we ýagdaý onuň zyýanyna bolupdyr. Emma zyýan çeken olmy ýa-da guramaçylygy däl-de, belli-belli kişilere esaslanýan sistemany saýlap alan musulmanlarmy? Üstünde jedelleşilmegi gerek iň esasy sorag şu. Professor Ahmet Akbulutyň sözleri bilen aýdanda, «musulmanlary

syýasy taýdan çöküşe äkiden bu aňýet syýasy ölçege bolansoň, syýasy gurluşdaky näsazlyk asyrlara ýolugyp, syýasy näsazlyk wagtyň geçmegi bilen beýleki ulgamlara-da aralaşdy».

Aly-Mugawyýa çekişmesine goşulmazlygy saýlap alanlara çenli Mugawyýany halyflyga mynasyp görenokdylar. Emma Mugawyýanyň bar aladasy-gaýgysy halyf bolmakdy. Ol Hezreti Alydan halyflygy taşlamagy talap etdi. Aly urşuň gutulgysyzdygyna ymykly göz ýetirensoň, häkimlerine habar gönderdi we urşa taýynlanyp başlady. Mugawyýa-da goşuny bilen Syffyn diýlen ýerde garaşyp durdy. Aly söweş başlamazdan öň ýene bir gezek Mugawyýany biata (boýun sunmaga) çagyrdy, emma ýene «ýok» jogaby aldy. Çaknyşyklar iki aýlap dowam etdi. Söweşleriň dowamynda jemi 70 müň musulman wepat boldy. Sahabalardan 2.800 kişi Mugawyýa garşy söweşdi. Müçtehit diýlip tanalýan hanafy mezhebiniň belli şahsyýetlerinden Nesefi musulman awtorlaryň aglaba köpçüliginiň Hezreti Alyny hakly hasaplaýandygyny aýdýar. Muňa garamazdan käbir awtorlar ýaly «Hawa, Mugawyýa ýalňyşdy, ýöne oňky içtihatda sogaply ýalňyşlyk!» diýmek, 70 müň musulmanyň ölümüne biperwaý seretmekligi aňladýar. (Yslam hukugynda «müçtehidiň eden içtihady dogry bolsa iki sogap, ýalňyş bolsa bir sogap» diýen düşünje bar. Bu prinsip dini hökümlerde şeýle bolup biler, emma bir häkimiň döwlet ýolbaşçysyna garşy turzan pitnesine içtihat diýip baha bermek – syýasy bähbitleri din bilen kanunlaşdyrmagyň yslam taryhynda görülen ilkinji mysallarynyň biridir).

Aýşe SUJU.

«SÖZCÜ» gazetini, 01.08.2022 ý. Taryhy makalalar